

De Nijlgans in Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer

Fred Cottaar & Pim de Nobel

Inleiding

Nijlganzen. Overal zie je ze tegenwoordig; bij de duinplassen, op de landgoederen en in de polders. Ja zelfs in het stedelijk gebied zoals bij de sluizen van IJmuiden en rond de hertenkampen en kinderboerderijen van Bloemendaal, Haarlem, Heemstede en Hoofddorp. Kortom, de Nijlgans is volledig ingeburgerd in het Zuid-Kennemerlandse en dat terwijl de eerste waarneming in de regio dateert van 1969. Dit artikel beschrijft de verworping van nieuwe soort tot dagelijkse kost.

Materiaal en methode

Er is nauwelijks structureel onderzoek gedaan naar de kolonisatie door de Nijlgans. Wel is er in 'De Fitis' al een aantal malen aandacht geschonken aan deze soort (Mulder, 1969; Blekendaal, 1972; Heidweiller, 1974; Eigenhuis, 1975; Slotboom, 1983 en zeer recent Hopman, 1995), waardoor er relatief veel losse waarnemingen voorhanden zijn. Verder is er in 1983 en in 1992 een min of meer regiodekkende broedvogelinventarisatie uitgevoerd, waarbij potentiële broedplaatsen werden bezocht. Daarnaast beschikken we natuurlijk over een reeks van midwintertellingen van watervogels. Op grond van al deze gegevens wordt het voorkomen in de loop van de jaren, alsook gedurende het jaar beschreven.

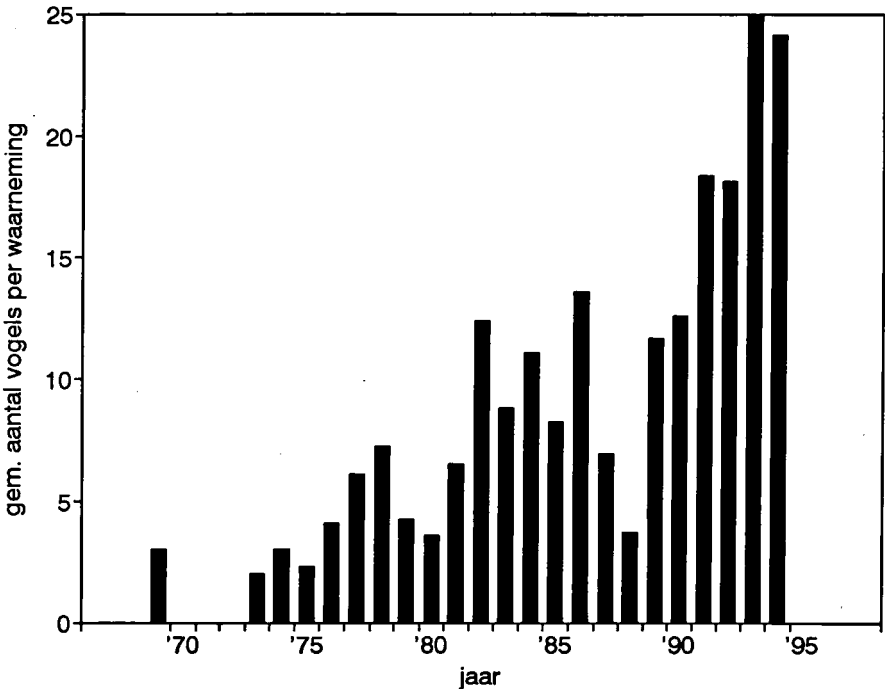
Om de problemen met het toevallige karakter van losse waarnemingen enigszins te omzeilen, zijn de waarnemingen verwerkt tot een gemiddeld aantal vogels per waarneming. Zo wordt het effect van maanden of jaren met meer of minder waarnemers (m/v) uitgemiddeld.

De glorieuze groei: ontwikkeling 1969-1994

In het voorjaar van 1969 werden de eerste drie exemplaren gemeld. Eerst bij Elswout, later in de omgeving van de Oase bij de Amsterdamse Waterleidingduinen (Mulder, 1969). In 1994, vijfentwintig jaar later, is de Nijlgans een algemene en wijdverbreide broedvogel. De aantalsontwikkeling mag dan volgens Hopman (1995) niet 'explosief' zijn, ze is toch zeker exceptioneel. De Nijlgans is daarmee een exponent van een groep vo-

gels die het wel goed doen in het overvolle Nederland. De glorieuze groei van de Nijlgans-populatie wordt, recent en regionaal, waarschijnlijk alleen overtroffen door de Blitzkrieg van de Blauwborst in Ruigoord (Groot, 1995).

Figuur 1 geeft het gemiddeld aantal Nijlganzen per waarneming per jaar in de periode 1969-1994 in Zuid-Kennemerland. Bij een sociaal levende soort als de Nijlgans duidt het feit dat er steeds meer vogels per waarneming gemeld worden, op groei van de populatie.

Figuur 1. Gemiddeld aantal Nijlganzen per waarneming per jaar in Zuid-Kennemerland in 1969-1994 (N w.=538; N ex.=6737).

De Nijlgans is een wintergevoelige standvogel (Hopman, 1995). Echter, ondanks de zichtbare invloed van de strenge winters 1978-79, 1984-85 en 1986-87, is een sterk positieve trend zon-

neklaar. Wat de invloed van een zeer strenge winter (à la 1963) zal zijn is niet bekend, maar verwacht mag worden dat de populatie het dan zwaar te verduren zal krijgen.

De daling van de gemiddelde groepsgrrootte na de milde winters van 1982-83 en 1987-88 wordt overigens veroorzaakt doordat het aantal waarnemingen relatief meer toenam dan het aantal vogels. De successtory wordt ook fraai geïllustreerd aan de hand van de midwintertelling-resultaten zoals weergegeven in tabel 1. De werkelijk aanwezige aantallen waren ongetwijfeld hoger. Niet iedereen zal altijd gemotiveerd zijn (geweest) om deze 'exoot' mee te nemen (gewoon tellen dus!).

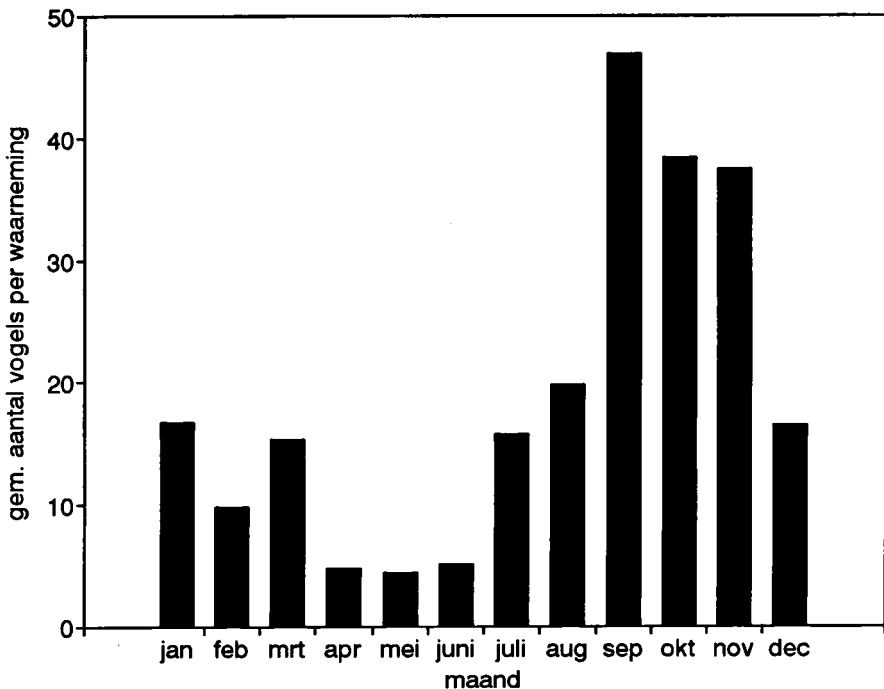
Tabel 1. Aantal Nijlganzen per midwintertelling in Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer (sinds 1992 inclusief het zuidoostelijke deel), januari 1981-1994.

Telling	Aantal	Telling	Aantal
jan. 1981	7	jan. 1988	40
1982	0	1989	140
1983	43	1990	63
1984	42	1991	63
1985	21	1992	114
1986	49	1993	207
1987	10	1994	251

Het jaar van de Nijlgans

Figuur 2 geeft een overzicht van het maandelijkse voorkomen van de Nijlgans in Zuid-Kennemerland. Het seizoenspatroon komt sterk overeen met dat in Drenthe (Venema, 1992), alhoewel de gemiddelde groepsgrrootte in Zuid-Kennemerland wel twee keer zo groot is.

Het gemiddelde aantal vogels per waarneming is in de periode december tot en met maart redelijk stabiel en ligt tussen de 10 tot 20 exemplaren. Zo'n 100 vogels verblijven in het gebied van de Heksloot, de Velserbroek en de Westbroek. Andere concentraties van enkele tientallen vogels zijn te vinden op de oevers van het Noordzeekanaal in IJmuiden en op de weilanden langs de Delft in Haarlem-Noord en langs de binnenduinrand bij Elswout, Heemstede en Vogelenzang.

Figuur 2. Gemiddeld aantal Nijlgezen per waarneming per maand in Zuid-Kennemerland (N w.=460; N ex.=7999).

Afhankelijk van de weersomstandigheden worden vanaf februari de broedgebieden weer bezet en in april zijn overal paartjes aanwezig, die hun territorium fel kunnen verdedigen. Tot in juni is de gemiddelde groepsgrootte het kleinst. In deze periode worden de meeste paren met pullen gemeld.

Vanaf juni kunnen de groepen in de weilanden ten oosten van Haarlem weer uitgroeien tot concentraties van tientallen tot een honderdtal exemplaren. Deze groepen zullen voornamelijk bestaan uit jonge vogels die nog niet aan het broedproces deelnemen en paren die hun legsel of jongen kwijtgeraakt zijn. In juli en augustus worden de slagpennen geruid. Een concentratie van ruiende vogels verblijft onder andere aan de oostzijde van het sluisencomplex te IJmuiden. Maximaal 80 exemplaren zijn hier waargenomen (19 juli 1992). De vogels foerageren aldaar vooral op gras maar ook op de wieren welke aan de voet

van de dijklichamen langs de waterlijn groeien. Een andere (rui?)concentratie bevindt zich op het meertje de Bokkedoorns in het Wethouder Geluk-park (39 op 13 augustus 1986 en max. 68 op 24 augustus 1991).

Na afloop van de ruiperiode treedt in september de sterkste concentratie op. De meeste paren met jongen sluiten zich bij deze nazomergroepen aan. De aantallen in de polders en vooral rond de Heksloot kunnen flink oplopen. De grootste groep tot nu toe betrof 174 stuks in de Hekslootpolder (14 september 1992). Een andere belangrijke concentratie bevindt zich op de weilanden en akkers (!) in de driehoek Vijfhuizen, Cruquius en Hoofddorp in de Haarlemmermeer (max. 118 op 27 september 1993). Op een paar vastgeroeste paren na is de duinstreek dan zo goed als verlaten. Echter, sommige paartjes lijken net als Knobbelzwanen hun territorium niet op te geven.

In de loop van oktober en november vallen de nazomergroepen weer uit elkaar om in december weer het gemiddelde aantal van zo'n 15 vogels per waarneming te bereiken.

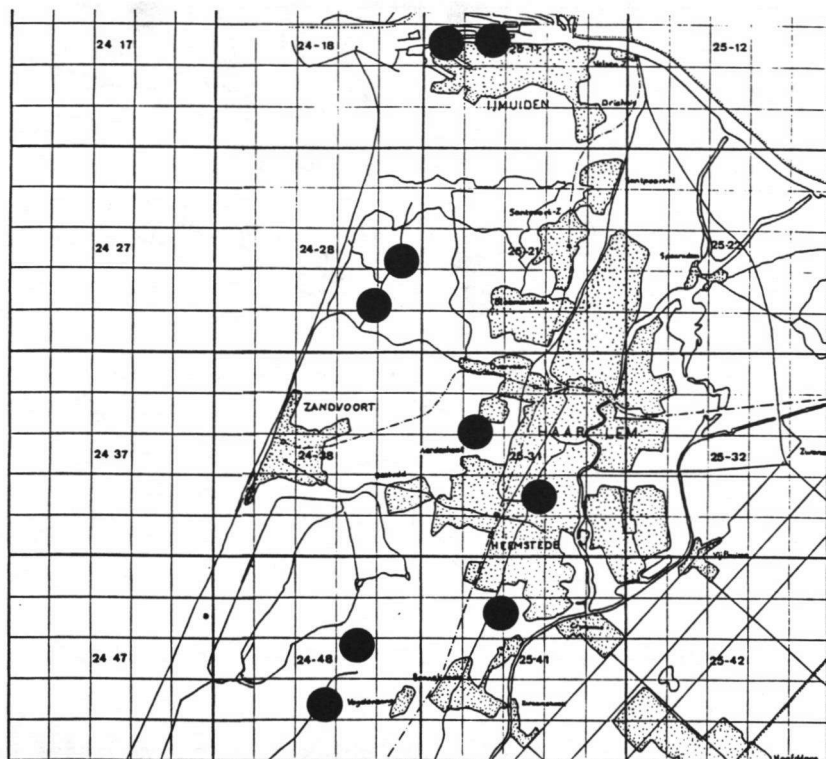
Over gezamenlijk slapen buiten het broedseizoen is weinig bekend. Het gebruik van speciale slaappleatsen wordt gesuggereerd door een drietal waarnemingen van in de schemer vliegende groepen: 's avonds 19 februari 1986 26 vogels naar NO bij de Velsertunnel; 's avonds 10 september 1994 55 stuks naar N te Santpoort en 's ochtends 13 september 1986 49 stuks naar O over 't Wed in de Kennemerduinen. Merkwaardigerwijs past geen van de bovenstaande waarnemingen in het beeld van de Spaarnwouderplas als (incidentele) slaappleats, zoals vastgesteld tijdens de Grutto-slaappleatsstellingen.

De Nijlgans als broedvogel

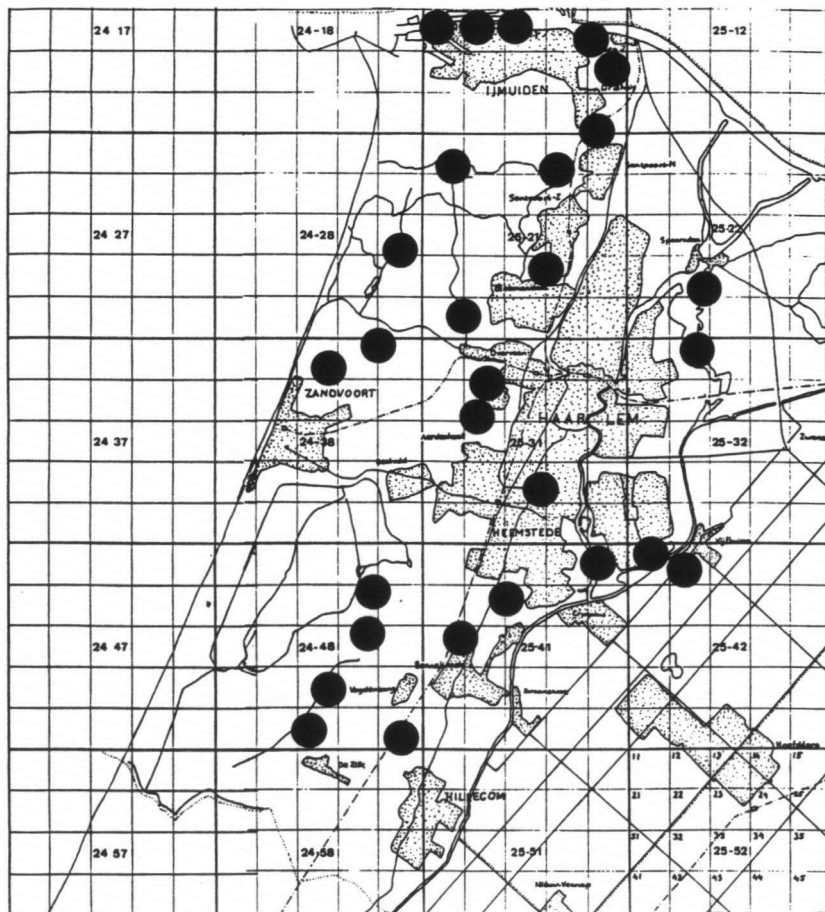
De Nijlgans broedt sinds 1967 in ons land (SOVON, 1987). In 1970 is er volgens Blekendaal (1972) in de Haarlemmermeer met zekerheid gebroed en in september 1971 werd aldaar een paar met jongen waargenomen. Dit betroffen de eerste broedgevallen voor onze regio. Vanaf 1976 is de Nijlgans een regelmatige broedvogel.

Zowel de territoria als de nestplaatsen zijn divers, maar altijd in de nabijheid van water. In de open duingebieden wordt onder struiken gebroed en in de binnenduinstrand en op de landgoederen worden Nijlganzen in holle bomen aangetroffen. In het Haarlemmermeerse Bos inspecteerde een Nijlgans eens een Ransuil-mand en in de Haarlemmerhout is ooit een broedende Nijlgans in een Torenavalk-kast aangetroffen. Rond het sluizencomplex in IJmuiden wordt jaarlijks op dukdalven gebroed; ze schrikken er niet voor terug om zelfs Zilvermeeuwen te verjagen.

De meeste waarnemingen van paren met jongen worden gemeld van half april tot eind mei. De vroegste waarneming was op 24 maart 1992 toen een paar met drie pullen werd gezien op de Molenplas te Haarlem. Het aantal pulli kan behoorlijk variëren maar meestal zijn het er tussen de vier en acht, waarbij wel bedacht moet worden dat een aantal paren in het geheel geen jongen groot brengt. De grootste toom die werd waargenomen betrof een paar met 14 jongen. Daarnaast zijn nog drie waarnemingen van paren met meer dan tien pullen. Venema (1992) meldt voor Drenthe een gemiddelde van 5,3 jongen per succesvol paar en eveneens een maximale toomgrootte van 14 stuks.

Figuur 3. Aantal territoria van Nijlganzen in Zuid-Kennemerland in 1983.

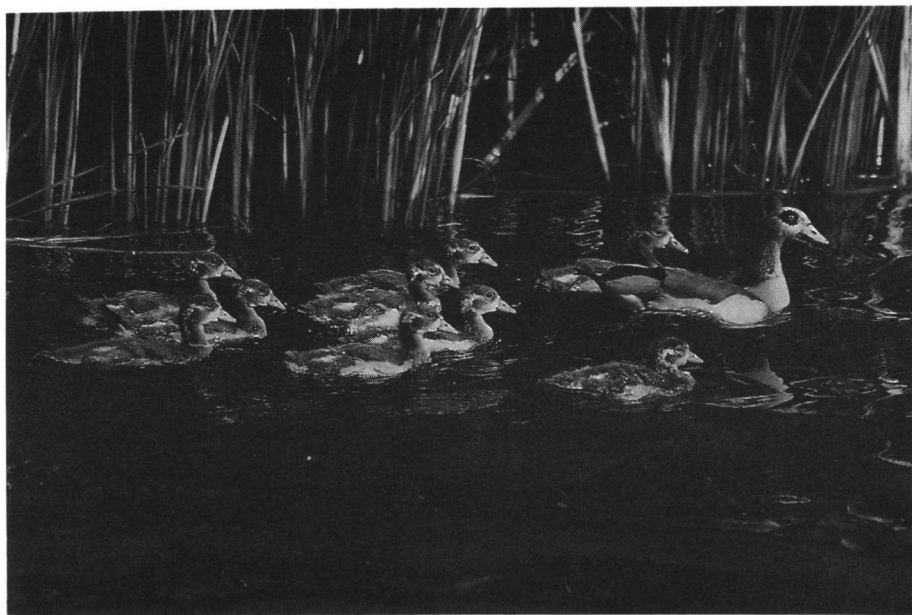

Figuur 4. Aantal territoria van Nijlganzen in Zuid-Kennemerland in 1992.

Tijdens de inventarisatie in 1983 bleken de duinmeertjes, de buitenplaatsen langs de binnenduinrand en het sluisencomplex bij IJmuiden favoriete broedgebieden te zijn. Landinwaarts werden slechts enkele territoria gevonden: in Groenendaal en de Haarlemmerhout (figuur 3).

In 1992 bedroeg het aantal territoria in Zuid-Kennemerland minimaal 37. Figuur 4 laat zien dat het aantal territoria behoorlijk was gestegen ten opzichte van de negen in 1983. Nieuwe gebieden werden bezet, zoals de meer oostelijk gelegen landgoederen Velserbeek en Waterland. De poldergebieden ten oosten van Haarlem zijn rond 1986 gekoloniseerd, terwijl pas vanaf 1991 de Haarlemmermeer (waar ooit het eerste broedgeval plaatsvond) weer werd bevolkt.

Hieruit mag worden afgeleid dat de Nijlgans-populatie nog niet op z'n hoogtepunt is. Er zijn nog steeds gebieden waarvan verwacht mag worden dat Nijlganzen zich er zullen vestigen en ook de dichtheden kunnen nog verder toenemen. Interessant is het om over een aantal jaren weer een regiodekkende inventarisatie te houden, en te zien hoe de populatie zich verder heeft ontwikkeld.

Groot gezin. Foto: Kees Verbeek.

Discussie

In vijftientig jaar tijd is de status van Nijlgans veranderd van dwaalgast (van dubieuze komaf) tot jaarvogel. Met minimaal 37 paar in 1992 is de Nijlgans een vrij talrijke broedvogel en de populatie omvat nu naar schatting zo'n 250 tot 350 vogels.

Door de voorspoedige ontwikkeling van de Zuid-Kennemerlandse populatie zal deze ongetwijfeld gefungeerd hebben als een brongebied van waaruit jonge Nijlganzen uitwaaierden en elders nieuwe territoria vestigden. Dispersie maakt gedebatteer over exponentiële groei dan ook onzinnig.

De toename van de Nijlgans in Zuid-Kennemerland staat niet op zichzelf. Het landelijke PTT-project van SOVON laat eveneens een sterke toename over de periode 1978-'92 zien (Groot et al., 1994) en tijdens de Internationale Vogeltrekdag op zondag 10 oktober 1993 werden er in Nederland ruim 4000 exemplaren geteld (Lensink & Kwak, 1994). Het SOVON Broedvogelverslag 1992 spreekt dan ook van een echte **winner** en noemt een landelijke schatting van 800-900 paren zonder meer verdedigbaar (van Dijk et al., 1994).

Dat de Nijlgans een soort is die zich in Nederland goed thuis voelt, staat als een paal boven water. De aantallen nemen nog steeds toe. Ook in Zuid-Kennemerland is de opmars van de Nijlgans nog niet tot stand gekomen. We zullen deze nieuwkomer moeten accepteren als onderdeel van de Nederlandse avifauna en volledige integratie in ons vogeltelwerk lijkt op zijn plaats.

Dankwoord

Alle inzenders en invoerders (!) van losse waarnemingen en speciaal Fred Hopman en Piet van Vliet, worden bedankt voor het beschikbaar stellen van de talloze waarnemingen.

Literatuur

- Blekendaal, P.H., 1972. Egyptische Vossegans of Nijlgans. De Fitis 8(3): 9-10.
- Dijk, A.J. van, Hustings, F. & Verstrael, T., 1994. SOVON Broedvogelverslag 1992. SOVON-monitoringrapport 1994/03. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Eigenhuis, K.J., 1975. Nijlgans III. De Fitis 11(2): 25-27.
- Groot, H., 1995. Zes jaar broedvogelinventarisaties in Ruijgord. Hoe lang nog? Fitis 31(1): 19-24.

- Groot, H., Hagemeijer, W. & Verstrael, T., 1994. Punt Transsect Tellingen in seizoen 1992/93 in Nederland. SOVON-monitoringrapport 1994/04. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Heidweiller, T., 1974. Nijlganzen. De Fitis 10(6): 102.
- Hopman, F., 1995. De Nijlgans, een explosief toenemende exoot? Fitis 31(1): 8-18.
- Lensink, R. & Kwak, R., 1994. 500 x 8 uur Vogels tellen in Nederland. Verslag van de Internationale Vogeltrekdag op zondag 10 oktober 1993. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Mulder, A., 1969. Een merkwaardige ontmoeting. De Fitis 5(4): 6.
- Slotboom, N., 1983. Verslag discussie-bijeenkomst. De Fitis 19(3/4): 73-74.
- SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.
- Venema, P., 1992. De Nijlgans *Alopochen aegyptiacus* in Drenthe in 1980-91. Drentse Vogels 5: 3-11.
- Vliet, P. van & Cottaar, F., 1981/94. Watervogeltelling-verslagen. De Fitis 17(3/4): 54-59; 18(2/3): 46-49; 19(2): 85-88; 20(2): 62-64; 21(4): 141-145; 22(4): 135-141; 23(4): 163-170 en Fitis 25(1): 34-38; 25(4): 195-200; 26(4): 169-172; 27(4): 174-178; 28(4): 191-196; 29(4): 161-166 en 30(4): 191-195.

Fred Cottaar, Marsstraat 1, 2024 GA Haarlem

Pim de Nobel, Javastraat 687, 1095 DN Amsterdam (020-6651309)

Bij deze een oproep om Nijlganzen niet langer te negeren bij de diverse tellingen. Ook is meer gedetailleerde informatie omtrent het broeden gewenst (wanneer verschijnt een paar op een potentiële broedplaats en gedurende welke periode 'verdwijnt' een van de twee partners; waar wordt gebroed; wanneer verschijnen de pullen en hoe is hun overleving). Aanvullende informatie over bijv. slaaptrek, slaappleatsen en samenstelling van de grotere concentraties (adult/juveniel) is eveneens welkom. Hiervoor kunnen de 'losse waarneming'-kaartjes gebruikt worden. Tot slot lijkt een nazomertelling (weekend 16/17 september) het meest geschikt om de populatiegrootte te bepalen. Liefhebbers a.u.b. contact opnemen!